Ա. ՏԱՐԻ —(2/15 ՕԳՈՍՏ. 1903. —ՌՈՒՍՉՈՒԿ)— ԹԻՒ 8

ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԻՒՆ

Հասցէ՝
Rédaction du journal
VERADZNOUTIOUN
ROUSTCHOUK (Bulgarie)

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
ԱՄԷՆ ԵՐԿՐԻ ՀԱՄԱՐ
Տարեկան 10 ֆրանք, վեցամսեայ 5 ֆրանք.

Գրութիւնները ետ չեն դարձուիր.
—⌣—
Ծանուցման տողը՝ 20 սանթիմ.

ՀՆՉԱԿ. ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

—o—

Թերթիս վերջին թերթում գծագրեցան այն սկզբունքները և այն եղանակները, որոնք պէտք է կազմեն Հնչակեան կուսակցութեան, Հայ սօցիալիստ-յեղափոխական կուսակցութեան գործունէութեան հիմունքները հայկական իրականութեան ներկայ պայմաններում։ Այդ սկզբունքները, այդ եղանակները մի նոր գծագրուած ծրագիր չեն կազմում, այլ ուղղակի բղխում են նոյն իսկ Հնչակեան Ծրագրի *) Ա. և Բ. բաժիններից, որոնք լինելով այդ ծրագրի հիմնաքարերը։ Այդ սկզբունքները և դրանց թելադրած գործունէութեան եղանակները սօցիալիստական են։ Մեր առաջ արդէն բացուել է նոր և աւելի լայն ասպարէզ, որտեղ անպայման պահանջ է զգացւում մէկ այնպիսի գործունէութեան, որը լինի հաւատարիմ ու համաձայն սօցիալիստական սկզբունքներին։ Որ այդպիսի գործունէութիւն ունի արդէն իր հողը հայկական իրականութեան մէջ, դա մեզ համար այլևս վիճելի հարց չէ կարող լինել, ինչպէս չէ եղած և սրանից շատ աւելի առաջ։ Ինքն իրականութիւնը ճարտարախօս կերպով ապացոյց է ա՛յն բացատրութեան, որ վաղուց ի վեր տուել է նրան Հնչակեան Ծրագրում։ Դրա դէմ վիճում էին և մեզ հետ կարող են գուցէ այժմ էլ վիճել միայն նրանք, որոնք բուրժուական ակնոցներով են նայում հայկական իրականութեան վրայ։ Այդպիսիներին ամենից առաջ մենք մատնացոյց կանենք մի երևոյթի վրայ, որն արդէն ըստ ինքեան պատասխան է նրանց մեր կողմից մի պատասխան, որ միանգամից ընդմիշտ կործանում է նահապետական տեղմից և բուրժուական կերից լթխուած պատճառաբանութիւնների պատնէշը։ Ինչ կասեն այն փաստի, թշուառութիւնից, արիւնից և իրաւունքից արձանացած մեծ փաստի մասին, որ, ահա հինգ տարիից ի վեր, երևան են եկել բանւորական շարժումներ Կովկասում և մասնաւորապէս հայ բանւորների մէջ։ Իրականութեան նորդանը չէ՞, որ բնական կերպով ծնունդ է տուել այդ շարժման. Իրերի դրութեան ու զարգացման տրամաբանական, ներքին ոյժերի զօրաւոր ժայթքումով չէ՞, որ հայութեան ծոցում առեղծուել է այդ մեծ երևոյթը։ Եւ մինչդեռ բուրժուական հայեացքներով կուրացած մտքերն իրանց անսխալական ձևով ու հանգով ըմբոստանում էին, մինչդեռ նրանք, որոնք աւելի հեռատես էին և աւելի դիտող, մաքառում էին այդ յամառ ըմբոստութեան դէմ, իրականութիւնն, ահա՛, ինքը եկաւ և ծանրացաւ մտքերի վրայ։ Հայե՞րս էլ ունենք սօցիալական խնդիր—այդ երևոյթը կոյրերին թւաց յանկարծ իբրև մի չանթարձակ փոթորիկ անխռով ու կապոյտ երկնքի վրայ։ Երևի կարծում էին, որ հայերս, ապրելով հանդերձ եւրոպական ինտուստրիապէս զարգացած ու զարգացող ազգերի մթնոլորտում, ունենալով նրանց հետ կուլտուրական ու տնտեսական կապեր, գտնելով նրանց քաղաքակրթութեան և խոշոր արդիւնաբերութեան ձևերի անմիջական ազդեցութեան տակ—դարձեա՛լ պէտք է մնայինք մեր քնաթափ, լճացած նահապետական կենցաղի շրջանում, իբրև մէկ անկենդան և անպտղաբեր ապառաժ առատաբուղխ ջրերով լի չքեղ ու հսկայ անտառում և կամ իբրև մի կճոր ցամաքած և աւազուտ անապատ այն բեղմնաւոր բնութեան ծոցում, որ իր արգանդից անընդհատ և անսպառ կերպով ծնունդ է տալիս նորանոր կեանքերի։

Այսպէս, սօցիալական խնդիրը ծագել է մեզանում եւ և դառնում է հրատապ ու հերթական, իրա մէջ կրելով միանգամայն և մեր քաղաքական խնդիրը։ Այն ուղին, միակ ուղին, որ բացուած է Հնչակեան կուսակցութեան առաջ՝ հէնց նոյն իսկ իր Ծրագրի հաւատարիմ գործադրութեան պահանջով, դա՝ սօցիալիստական գործունէութիւնն է անմիջական կերպով։ Այդ լինելով նրա բնական ուղին ու գործը, նա պէտք է համարձակօրէն, վճռականապէս և ընդարձակ մեթոտով առաջ խաղայ, այդպիսով որոշելով նաև իր դիրքն ու դերը ներկայումս։ Պարզ է, որ անարգել կերպով առաջ մղելու համար այդ նոր գործունէութիւնը, նրա շարքերում տեղ կարող են ունենալ միմիայն բանւորական կազմակերպութիւններ և սօցիալիստներ գաղափարով ու գործով։ Բայց յայտնի է, որ Հնչակ. Կուսակցութեան մէջ մինչև վերջին տարին, գոյութիւն ունէին, ընդհանուր խօսքով, երկու տարր, որոնց մէջ առաջացան երկպառակութիւններ, և սրանց արձագանգը մինչև այժմ դեռ տևում է։

Այդ խառնակութիւնների հասարակական աղբիւրը որոնելով, մենք այն գտնում ենք տեղական հողի վրայ։ Մի խոշոր անհամաձայնութիւն, որ բաժանում ու խզում է մտքերը երկու որոշ և իրար հակառակ մասի՝ Հնչակեան Ծրագրի հիմնական բաժինների, այն է՝ սօցիալիստական սկզբունքների նկատմամբ։ Անկարելի է, որ այդ երկու տեսականապէս իրար հակառակ տարրը միասին հաշտ զինուորներ Ծրագրի [illegible] դրօշի ծալքերի տակ։ Մինչդեռ մի տարրը բացառապէս նեղ ազգայնական յայտնեցաւ — մինչև իսկ թիւրքահայ և ռուսահայ տարբերութեան տխմար ու եղբայրատեաց հարց յարուցանելով, —միւս տարրը հետևող է սօցիալիստական իդէալին։ Մինչդեռ առաջին տարրը իր ոյժերին տուեց միմիայն քացառական ընթացք, այն է՝ ժխտել Հնչակեան Ծրագրի հիմունքները, առաջ իսկ որոշելու իր քաղաքական դաւանանքը և բաւականանալով միայն իրան անուանել յեղափոխական՝ մի մըշուշապատ հասկացողութեամբ Թիւրքահայ անկախութեան մասին, — երկրորդ տարրի համար դրականապէս որոշ է իր բուն գործունէութիւնը, այն է սօցիալիստական, որով և հէնց ա՛յդ տարրն է հանդիսանում հաւատարիմ Ծրագրի հիմնական դրութիւններին և, ուրեմն Հնչակեան դրօշին։ Այդպիսով առաջին տարրը, — եթէ մի կողմ թողնենք նրա հայեացքների խառնաշփոթութիւնը, այլ և նրա տգիտութիւնը, — ընդհանուր առմամբ կրում է այնպիսով հասարակական կերպարանք, որ երևան է գալիս իբրև ազգայնական, առաւել կամ նուազ, նեղ ձըգտումներով համեմուած զանազան տարրերի մի խառնուածք։ Երկրորդը զօրաւոր է իր Ծրագրով, ունի որոշ նպատակներ, որոշ հող գծագրուած գործունէութեան համար և իդէալ իրան՝ սօցիալիզմը։

Պարզ է որ դրանց մէջ համաձայնութեան ու երկկողմեան կոմպրոմիսների հող էլ չը կայ, և, հետևաբար, այն խզումը, որ գոյացել է դրանց մէջ, յայտնւում է իբրև բնական և անխուսափելի մի ելք։ Հնչակեան սօցիալիստ-յեղափոխակ. կուսակցութիւնը՝ իր Սկզբունքների և իր Գործունէութեան պահանջի հիման վրայ՝ պէտք է նորոգ կազմակերպութեամբ ներկայանայ իբրև ինքնուրոյն, անկախ, զուտ սօցիալիստական մարմին և շարունակէ պարզել Հնչակեան սօցիալիստական Ծրագիրն իբրև իր դրօշը։ Իսկ ազգայնական խառն տարրը, նոյնպէս զատ, նախ և առաջ պէտք է մտածէ գծագրել ու մշակել իրա համար ծրագիր և ունենալ իր ինքնուրոյն և առանձին գործունէութիւնը։ Այդպիսով միայն կան հետանայ ներքին երկպառակութիւնների աղմկայոյզ արձագանգն էլ։ Երկու կողմից խօսում են երկու տարբեր լեզուով, որ միմեանց փոխադարձաբար օտար ու խորթ են և ուրեմն անհասկանալի։ Այդպիսի դրութեան ծանր մղձաւանջից փրկելու միակ ու բնական միջոցն ա՛յն է, որ խմբեն առանձնակի միմիայն նրանք, որոնք գործածում են միևնոյն լեզուն։

Բայց եթէ այլևս մեզ, սօցիալիստներիս, վերաբերեալ չէ, թէ ի՛նչ դրութիւն կը ստեղծեն իրանց համար Հնչակեան Կուսակցութիւնից զատուած ազգայնական խառն տարրերը. եթէ այլ ևս պէտք է վերջացած համարել ներքին խռովութիւնները, որովհետև երկու հակառակ տարրի բնական խզումով, անխուսափելի բաժանումով ջնջւում ու վերանում են այդ խռովութիւնների իսկական, այսինքն հասարակական, պատճառները, — ընդհակառակը, Հնչակեան սօցիալիստ-յեղափոխական կուսակցութեան համար առաջնակարգ խնդիր է հանդիսանում ծրագրային ու գործնական յարաբերութիւնների մշակումը հայ սօցիալիստական այլ խմբերի հետ։ Սրանով մենք միայն առաջ ենք դնում այդ խնդիրը։ Ջերմ մաղթող ենք հայ սօցիալիստների միութեան և հայ-սօցիալիստ յեղափոխական մէկ և ընդհանուր կուսակցութեան ստեղծման։

*) Հրատարակութիւն Երրորդ եւ ո՛չ երկրորդ, ինչպէս սխալմամբ նշանակուած էր «Վերածնութեան» No 6-ի առաջնորդողի ծանօթութեան մէջ։

ՌՈՒՍ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՆԱՄՕԹՈՒԹԻՒՆԸ

—o—

Անշուշտ այդ տեղ էլ հասած կը լինի Ռուս պետական իշխանութեան մի կողմից, միւս կողմից էլ պետական ժողովրդի «հերոսութեան» լուրը, որը պիտի անմահանայ ազգային եւ սօցիալ-քաղաքական պատմութեան մէջ։ Ռուսաց իշխանութեան «բարձրագոյն հրամանով» հայոց եկեղեցիների եւ դպրոցների կարողութեան յափշտակման եւ Բագուի բանւորների հրակայական ցոյցի մասին է։ «Հերոսութեան» այդ երկու լուրն էլ գալիս է միևնոյն հայրենակ երկրից, թէև զուրկ արտաքին որևէ կապից։ Բայց որպիսի՛ հակապատկերով. մի կողմից բիրտ, վայրենի ուժ, բացարձակ միապետութեան սկզբունքից բղխող բարբարոսական վարմունք, անհատ կամքի անսանձ քմահաճութեան անիրաւ գործադրութիւն, միւս կողմից էլ ժողովուրդի ստնատակ տուած կամքի՝ հատած համբերութեան բանկումն, իրաւ-

ունքների պահանջ հրէշ տէսպոտիզմի եւ ծանր լուծի դէմ արդարացի բողոք..... Այո՛, երկուսն էլ հերոսութի՛ւն է. հերոսութիւն է Հիւսիսային Մեծ Արջի կողմից, որ ամբողջ աշխարհի, կուլտուրական բոլոր ազգերի դիմաց, օրը ցերեկով կատարում է իւր ապշեցուցիչ ււռազանրբիննը, անամօթաբար եւ աներեսաբար յայտարարում իւր ոճրագործ ծրագիրը. Լէնգթեմուրայի՛ն հերոսութիւն...: Բայց եւ հերոսական է Բագուի բանւորութեան ցոյցը, եւ այն՝ բարձր իդէալական հերոսութիւն: Համայն աշխարհին նա յայտնում է դրանով, որ պատրաստ է անձնուիրութեամբ կռուելու ազատութեան գաղափարի համար, ջախջախելու միապետական եւ բուրժուական կարգերը, ձայնակցելու «բոլո՛ր երկրների բանւորներ, միացէք» փրկարար կոչին...: 40,000 բանւոր առանց լեզուի եւ կրօնի խտրութեան, ձեռք ձեռքի տուած ժողովւել է կարմիր դրօշակի շուրջը եւ կռւում է ընդհանուր թշնամու դէմ, բարձրաձայն բողոքում, անվեհերութեամբ իւր ատելութիւնն յայտնում է նոյն աւազակ, ոճրագործ եւ տղրուկ իշխանութեան դէմ, ագահ կապիտալի դէմ: *) Բագուի այդ գործադուլը կամ ցոյցը Ռուսաստանի բանւորական շարժման պատմութեան մէջ մի փայլուն էջ պիտի բռնէ. ամբողջ պետութեան մէջ մինչեւ այսօր չէ եղել այդպիսի մի ահագին եւ բազմամարդ, բառիս ամենալայն իմաստով, ցոյց: Ամենամեծ գործադուլը եւ ցոյցը համարւում էր Ռոստովինը (20,000), իսկ այժմ Բագուն աւելի առաջ անցաւ: Սակայն դառնանք կրկին ոճրագործ Ցարի «հայրախնամ» հրամանին: Առաջ բերել այդ ստոր ուկազը ամբողջապէս՝ կարիք չը կայ. իմաստն այս է. ազգային կրօնական եւ դպրոցական կալուածներն ու դրամական կապիտալը պիտի անձնւին կայսերական իշխանութեան ձեռքը, հիմնւելով այն բանի վրայ, որ մինչ այժմ նպատակայարմար չեն կառավարւել դրանք: Նայենք դրա վրայ քաղաքական-հասարակական տնտեսութեան եւ իրաւաբանական տեսակէտներից.

Իւրաքանչիւր հայ թէ օտարազգի կտեսնէ այդ կարգադրութեան մէջ ռուսացման եւ հայ կերու եան ստոր քաղաքականութիւնը, որ անդուլ եւ եռանդուն կերպով առաջ են տանում աբսօլիւտիստական պետութեան սիւները: Մի քանի տարի առաջ նոյն քաղաքականութեան թելադրութեամբ կառավարութիւնը փակել տւեց հայոց ծխական բոլոր դպրոցները, ուր ռամիկ դիւղացիների եւ աղքատ քաղաքացիների զաւակները ստանում էին մայրենի՝ իրենց հեշտ ըմբռնելի լեզւով կրթութեան սկզբնական սերմերը, որոնց միջոցով չփւում էր անկիրթ գիւղացին կրթւած քաղաքացու հետ:

Այդպիսով ժողովրդին մատնում է նա սպանիչ խաւարի եւ տգիտութեան, ձուլող անգիտակցութեան: Այսօր էլ թեմական դպրոցների ֆինանսական ղեկավարութիւնը իւր հսկողութեան տակ դնելով, կողմնակի կերպով իւր ձեռքն է առնում եւ կրթութեան գործը: Վաղն էլ կասէ. «Ինչ կարիք կայ այդքան աւելորդ ծախք անել դպրոցների վրայ. չէ՞ որ դուք ուզում էք այդ տեղ միմիայն վարդապետներ եւ քահանաներ պատրաստել, ուրեմն սահմանափակեցէք աշակերտների թիւը.» կամ էլ «որովհետեւ նոր սերնդի կրթութիւնը զոհ էք բերում ձեր տեսչական կռիւների, ուսուցչական խմբի հակամանկավարժական կազմակերպութեան, ուստի իմ հլու հպատակ եւ հաւատարիմ (այդպէս էլ է) ժողովրդի մասին հայրախնամ հոգած լինելու համար, պիտի նրա կրթութեան գործի մէջ էլ իմ հզօր հեղինակութիւնը մէջ բերեմ»:

Այդպիսով ռուսացման քաղաքականութիւնը կմտնէ իւր ընդարձակ հուանքի մէջ եւ կը կատարէ իւր առաս հունձքը, Եթէ այդ յետին միտքը չլինէր, դատողութիւնն իրաւացի է: Չէ՞ որ մեր կղերական եւ պահպանողական կուսակցութիւններն էլ այդ կարծիքի են, որ թեմական դպրոցները սոսկ հոգեւոր պիտի լինեն, տիրացուական հնծայարաններ, եւ իրենց այդ կարծիքն առաջ տանելու համար իրօք զոհում են մանկավարժական բոլոր սկզբունքները: Միայն այն տարբերութիւնը կայ, որ նրանք զգում են ազգի մեծամասնութիւնը կղերամիտ դարձնել եւ կղերական չինովնիկներ պատրաստել, իսկ սա՝ սահմանափակ թւով եւ պետական չինովնիկներ!...: Արդեօք այս ահագին հարւածից յետոյ էլ զանազան Կարապետ վարդապետներ եւ Կոստանդեաններ պիտի շարունակեն իրենց ազգավնաս տիրացուական քաղաքականութիւնը եւ կղերական պրոպագանդը, թէ՞ պիտի խելքի գան: Այդ մարդիկ կարծում են, թէ հայ ազգը ազատ եւ դիւրին կեանք է վայելում, նրա մէջ էլ կարելի է անել այն, ինչ որ անում են զանազան փաստոր-մաստորներ օրինակ Գերմանիայում: Կարծում են, թէ հայ ժողովուրդը ուրիշ դարդ ու ցաւ չունի բայց կրօնական զգացմունքներից, դրա համար էլ բան ու գործ թողած մտածում են ժողովրդի «հոգու փրկութեան» եւ նրան «երկնքի արքայութեան» բաժին հասցնելու մասին: Թողէ՛ք այդ խելար պառանցանքները մի կողմ, այդպիսի մտքերի ժամանակն ընդհանրապէս անցել է. ասեմ միայն, որ այժմ հայ ժողովրդին խաչ տալու փոխարէն, տուէ՛ք նրան զէնք ու հրացան. հոգու փրկութեան մասին մտածելու փոխարէն, մտածեցէ՛ք նրա ճնշւած մարմնի, մեռնող մտքի մասին. արքայութեան մէջ նրա համար տեղ որոնելու փոխարէն, աշխատեցէ՛ք այս՝ աշխարհում, արքայութիւն պատրաստել... Բայց մենք հեռանում ենք նիւթից:

Գեոլին — Ս. Կասեան

(Վերջը՝ յաջորդ թիւին)

*) Արդեօք այդ ցոյցը գլխաւորապէս քաղաքական թէ տնտեսական բընոյթ ունի՝ առայժմ այստեղ յայտնի չէ: Եթէ էլ սոսկ տնտեսական լինի, այնուամենայնիւ նա ունի քաղաքական իւր յայտնի ազդեցութիւնը:

ՏԳԷՏ ՄԸ

—o—

Ամէն մարդ ապուշ ըլլալու իրաւունք ունի, բայց ազատ չէ այդ իրաւունքը չարաչար ու սանձարձակ գործածելու: Օրինակի համար պ. Վարդօ, «Շարժումի» խմբագիրը, ազատ է տգիտութեան մացառներու մէջ ընկղմելու ու իր մտաւոր աչքովը չըտեսնելու եղած ու չեղածը, բայց իհարկէ իրաւունք չունի ուրիշներն ալ մոլորեցնելու, որովհետեւ ատով անուղղելի ոճիր մը գործած կըլլայ: Մարդուկս, եթէ գաղափար չունիք ու չէք հասկնար սօցիալ-դէմօքրատներու քարոզածը, լուռ կեցէք, ինչերնու՞դ պէտք, ու..... քնացէք: Քէֆերնիդ նայեցէք, հայհոյեցէք ու միայն հայհոյեցէք ռուս Ցարին դէմ և շարունակեցէք ձեր «գեղեցիկ» յօդուածները «մեր ազատ մամուլի մասին», վասնզի մեր մէջ շատ բաներ կան պատրաստ իրագնելու ձեր կարկտան մտքերը: Ի՞նչ հարկ կայ երկընցնելու մինչև սօցիալ-դէմօքրատները: Պէտք է գիտնաք, որ այս մարդիկը կատակ չեն ըներ: Բայց ատ մէկդի:

Ակամայ հոս կը յիշեմ Իպսէնի ընկերային արամաներէն տեսարան մը: Դրօլները կառաջարկեն Բիլէր Նիսիդ «Հերոսին» որ քիչիկ մը ատոր ձախ աչքը չփեն: «Ցիրաւի աւելէ վերջը աչքիդ առջեւ ելածին քիչ մը ծուռ պիտի նայիս — հանգարտեցնելով կը յարէ Դրօլներու պէտը, — և ամէն բան գեղեցիկ ու հաճելի պիտի երեւայ քեզ»: Մեր «քննադատ» պ. Վարդօյին վրայ ալ կատարւած է ատոր նման գործողութիւն մը սա բնազանցական դրութենէն. «սիրել մարդ արարածը, ոչ միայն բանւորը»: Ծիծղը չենք գիտեր թէ տգիտութեան յարգելի թէօրիան անոր ո՞ր աչքը չփեր է, բայց տարակոյս չկայ թէ անոր «դրածը» իբր «դիտողութիւն» իմ յօդւածիս «տնտեղի» է, շատ անմարսելի ու չփոթ կերպով է, «և սրա միակ պատճառը, հաւանականօրէն, այն է որ դուք ճանաչում էք հայ ժողովրդին»:

Բայց ի՞նչ «դրածէ պ. Վարդօն:

Ծիծաղելի է երբ մարդ տեսնալով կը համոզուի որ պ. Վարդօյի պէս խմբագիր մը երկու տող գրուածը հասկնալու վիճակի մէջ չգտնուիր: «Գրգռուած բացատրութիւն» յօդւածիս մէջ պատասխանելով շօվինիստ խրագիր մը, որուն յօդւածագրէն—պէտք է աւելցնել հիմայ—շատ քիչ կը տարբերի պ. Վարդօն իր մտաւորական ցած մակարդակով, — կարճ կերպով բացատրեցի թէ ինչ բանախօսած եմ Սահակ Մեսրոպեանին առթիւ կազմակերպւած երեկոյթին և ցոյց տուի որ մենք իբր սօցիալ-դէմօքրատ կը կանգնինք ոչ թէ նացիոնալական (ազգայնական), այլ դասակարգային կռւի հողին վրայ: Իհարկէ, այս վերջինը չը բացասեր քաղաքական ազատութեան կռիւը — հայ ժողովրդին նացիոնալական կռիւը. ինչպէս որ «Զարեա» ու «Իսքրա»ին շուրջը համախմբուած ռուս սօցիալ-դէմօքրատներուն հօյակապ կռիւը չը բացասեր Ռուսիոյ քաղաքական ազատութեան համար մղուած կռիւը: Մենք կը գործենք նաև քաղաքական ազատութեան համար, որովհետեւ «դէմօքրացիան (ռամկավարութիւն) միակ քաղաքական ռէժիմն է, որ կատարելապէս կը յարմարի սօցիալիստական պրօլէտարիատին» ինչպէս յաճախ կըսէր Մարքս: «Էն լաւ քաղաքական ձեւը այն է — կը գրէր նոյն Մարքսը 1848, 20 Յունիսի Neue rheinische Zeitung ին մէջ, — ուր ընկերային հակասութիւնները ոչ քօղարկուած և ոչ ալ ճնշուած են, այլ անոնք կրնան ազատօրէն զարգանալ, ընդհարիլ, բաղխիլ և պայքարով ի-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՆԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ա. ՄԵՆԳԵՐ-ի

Թարգմանեց Ֆրանսերենէ
Ա. Ծ-եան

ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ

Բայց ամէն բանէ առաջ անիկա պարտաւոր է ըլլալ մարդկութեան անդամներէն մէկը անհատ բառի հասկացողութիւնը պէտք է ենթարկւած լինի մարդ բառի հասկացողութեան, որ անդամ է հաւաքականութեան: Վրանաբընակներու ազատութիւնը չէ մեր նպատակը, այլ, ընկերութեան մը անդամի, և ասիկա ձեռք չբերուիր մարդկութեան հանդէպ ունեցած պարտականութիւններու բացամամբ: Պէտք է բարոյական կապ մը բռնի հաստատուած կամ ազատօրէնս ընդունուած որ միացնէ բոլոր մարդիկը:

«Երբ ազատութեան սէրը միացած է դէպի ուրիշը սնուցւած համակրանքին, այն ժամանակ միայն անսահման ազատութիւնը հնարաւոր կըլլայ» կըսէ Սըբէնսէր և միեւնոյնը կը մտածեն անիշխանականներու լաւագոյնները: Միայն անոնք կը յուսան թէ կըռուի և անտագօնիզմի վրայ հիմնուած մեր ընկերութեան մէջ ներդաշնակութիւն գոյացնելու համար՝ բաւական է հոգածու ըլլալ անհատական շահերու և կը կարծեն որ անձնական շահը հոմանիշ պիտի ըլլայ ընդհանուրի շահին:

Ահա հոս է իրենց վարդապետութեան տկար կողմը, սա է որ ցնորքի դրոշմով կը կնքէ անիշխանական վարդապետութիւնը, վարդապետութիւն մը որ այնքան թշուառութիւններ բերաւ աշխարհի և որ դեռ այսօր ալ պէտք է հալածուի:

ԱԶԱՏԱԿԱՆՆԵՐ ԵՒ ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՆԵՐ

Որքան ալ ուրանան, անժխտելի է սակայն որ Անկցի Պետութիւնը աղաղակը դեռ շատ ժամանակ առաջ ազատականութիւնը արձակեց: Երբ ազատականութիւնը դեռ նոր էր, հետեւաբար և վին-հոնձն, անիկա ոչ թէ միայն կախաբետն էր անիշխանութեան այլ և համայնականութեան: Բայց հաւասարութեան համար տածուած այս ոգեւորութիւնը երկարատեւ չեղաւ: Ազատութեան համար իրենց ունեցած կիրքը, աւելի ճիշդը ցնորքը, աւելի տեւեց, բան մը որ Էմիլ տը Լավըլէյի ըսել տուաւ. «Հետաքրքրական է տեսնալ թէ անիշխանական գաղափարները որ աստիճան կը նըմանին ծայրայեղ տնտեսագէտներու գաղափարներուն:»

(Շարունակելի)

րենց լուծումը գտնելու։ Ճշդրիտ կերպով ըսուած է որ միակ ռամկավարական մեթոդն է, որ սօցիալիստական թուղթը կրնան ազատօրէն չնչել։ Ըսել է թէ մենք, հայ սօցիալ–դէմոկրատները, պէտք է էն շատ գործենք ու կը գործենք հայ ժողովուրդին քաղաքական ազատութեան համար, թէպէտեւ չենք գործեր Դրօշակեաններու եւ այլնի պէս։ Իսկ այս կապացուցանէ որ մեզ համար սիրելի է հայ բրօլէդարիատին դատը, որ արդիւնաբերական յառաբերութիւններու հետեւանքով կը բազմանայ ու կը մաքրէ վայրենի աւանդութիւններու ու ազուչ նախապաշարումներու քարացած բեկորները Վարդօններու գլխէն, որոնք լսեր են իրենց ոանձամբ եւ մօտիկից ճանաչած մեր մտաւորապէս պատրաստ սօցիալիստներից թէ իրանցից ոչ մէկը, ով լաւ ճանաչում է հայ ժողովուրդին եւ մեր կեանքի պայմանները, համաձայն է որ ներկայումս հայ ժողովրդի մէջ առանձին ուշադրութիւն դարձնվի սօցիալիզմի պրօպականտայի վրա»։

Իմ նպատակս էր յօդուածիս մէջ ցոյց տալ թէ ինչո՞ւ մենք չենք կրնար նացիօնալիզմի հողին վրայ կանգնիլ։ Եւ ասիկա ապացուցանելու համար առաջ բերի հեղինակութիւններ, որոնք կը հաստատեն մեր, սօցիալ–դէմօքրատներուս, միտքը։ Բայց պ. Վարդօն ասոր մէջ «համեստութենէն դուրս գալ» կը տեսնայ։ Գրական ասանկ ստոր ձեւեր յատուկ են կաշկանդուած մտքերու ու «դքամ եւ հրացանի» միայն պոռալ գիտցողներու։

Այս բոլորէն կեզրակացուի որ յօդուածիս մէջ ոչինչ յիշատակած եմ հայ ժողովրդին գտնուած «ֆազային» մասին (թէպէտեւ բանախօսութեանս մէջ չօշափեցի այդ խնդիրը), այլ միայն բացատրեցի թէ ինչպէս մենք կը նայինք ընդհանրապէս նացիօնալիզմի վրա։*)

Ուրեմն ո՞ւրկէ սա բացամիտ եզրակացութիւնը թէ «մենք չենք ճանաչում հայ ժողովրդին»։ Մենք գիտենք թէ Վարդօ մը կը ճանչնայ հայ իրականութիւնը այնքան, որքան մանր պուրժուազական խոժօլօք մը։

Փիլիպէ Անդրէաս Յակոբեան

(Տարօնականէն)

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԴԱ՛ՐՁԵԱԼ ԿԸ ՄՏՆԵՆ

Որպէս նախանձախնդիր Հայ. Եկղ. կեանքի ու պատւոյն, եւ համոզուած՝ թէ «Վերածնութիւն»ը իր սուղ էջերը պիտի նուիրէ ուղղակի Հնչ. կուսակցութեանս հետ խիստ առնչութիւն ունեցող խնդիրներու, առաջին անգամ ըլլալով պատեհութիւն ունենամ խնդրել յարգոյ խմբագրութենէդ, որ հաճիք սոյն երկտողիս անկիւն մը շնորհել։

Անշուշտ ցաւ է ըսել թէ՝ վերջերս մերթ ընդ մերթ երեւան եկան ամենաստորին մատնութիւններ՝ Յեղափոխութեան ներքին թշնամիներու—հերձուածի դիմակաւոր դաւաճաններու կողմանէ։

Եւ ահա՛ դարձեալ նոյն ապիրատներուն խղճական մէկ մատնութիւնը եւս մատնանիշ կընէ յետագայ նամակը՝ զոր Ամերիկայի Լին քաղաքէն, ոչ կուսակցական ազգային մը գրած է իր անկեղծ բարեկամներէն մէկուն։

1903, Յուլիս 13, Լին–Մէս

«Բան մը ալ իմացնեմ ձեզ. շատ մը հայեր Ամերիկայի հպատակ եղած են, մէկ մասը հարիւր երեք հոգի, որ կեղծ թուղթ հաներ են, այսօր վերակացմեալ Հ...ը կը մտնեն անոնք, կը բռնեն եւ շատ մը դրամ կը խաղայ. ինծի ծանօթ Մալաթիացի մը կայ որ հոս բռնեցին, այսօր չաբաթ մըն է, իրեն գործէն ելլալէն զկնի, վեց հարիւր տալէր ալ փարան գնաց, տահա երթալէն վերջը։ Այս ըսեմ, հաստեղացի դատը դատաւորին ձեռքը չէ՛, աբուքաթներուն ձեռքն է որ կը գանձեն մարդը....։»

Անշուշտ, ընթերցողը վերոյիշեալ մատնիչները տեսնելով չափազանց զայրոյթով մը պիտի մակաբերէ՝ Թրքահոգի Գուրպէթի նման կարգ մը այլասեռեալներու ցափռտուքներուն նպատակը, եւ զզուանքով երես պիտի դարձնէ այդ գարշելի արարածներէն, գոչելով՝ «բաւական է»....։

Իսկ մենք, Հնչակեան գաղափարի զինուորներս, միշտ հաւատարիմ մեր դրօշին ու սկզբունքներուն, անվհատ յառաջ կը մղենք Ս. Գործը, մինչեւ վերջնական յաղթանակը։

Գուրգէն

25 Յուլիս, 1903
Պուքրէշ

*) «Պատմական էվօլիւցիայի ընդգրիս գնահատումը կը հերքէ ամեն տեսակ նացիօնալական կռիւներ ու իտէալներ. պատմական բրօցէսը կը հերքէ նոյն իսկ սկզբունքը — պատմութիւնը կը հերքէ ազգութիւնները։ Այսօր մասնաւոր սեփականութեան ոչնչացումով, զայն հաւաքականացնելով կստեղծուին հասարակական անհրաժեշտ պայմաններ անհայրենիքութեան։» («Շարժում» No 359).

ՆԱՄԱԿ ԱՐՄԱՒԻՐԻՑ

1903 թիւ, Յուլիսի 24 ին

Կովկասի գլխաւոր նահանգապետների վկայութեամբ, Հայոց եկեղեցիներում, ժողովրդից ստացուած նուէրները իբր կապիտալ թողում են, եւ հայերը իբրեւ ռուսահպատակ մի ազգ, այդ հաւաքուած կապիտալը ո՛չ կառավարութեանն են յանձնում, եւ ո՛չ էլ գործ են դնում եկեղեցիների եւ հոգեւորական ուսումնարանների օգտին։

Սրանով Ցարի կառավարութիւնը հրամայում է, որ Հայոց եկեղեցական ուսումնարանները, իրանց կալուածներով, յանձնեն Լուսաւորութեան մինիստրութեան կառավարուելու համար։

Մինիստրութիւնը միջամտել է որ Հայոց եկեղեցիները եւ ուսումնարանները, գտնուեն Ռուս կառավարութեան տրամադրութեան տակ, որովհետեւ Հայ գիւղերում ուսման սէրը շատ քիչ է տարածւում։

Ռուս կառավարութիւնը Հայոց Կաթողիկոսից պահանջում է եկեղեցիների ունեցած կապիտալը եւ հկած եկամուտի 5°/o ը յանձնում է եկեղեցիների օգտին համար։

Արաքս Մինասեանց

ՆԱՄԱԿ ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

1903, Յուլիս 20, Փրովիտէնս

«Իրաւունք» փալասի մէջ «Կըռունկ» ստորագրութեամբ յօդուած մը կարդացի, որու մասին կարժէ մի քանի խօսք ըսել։

Այդ կռունկը — որ իր իսկական անունով ծանօթ է ինծի — առանց կարմելու եւ առանց ամօթի նշոյլն իսկ ունենալու ելած

ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ԹԵՐԱԿՂԶԻՒՆ ՄԷՋ

—o—

Եւ այսպէս, այնքան աղմկալից խնջոյքներէ եւ հանդէսներէ յետոյ, «խեղճ Մակեդոնիայի գերիին» համար թափուած այնքան հեղեղ արտասուքէ ու շամբանեայէ եւ Սան. Բեթերսպուրկէն մինչեւ Պելկրատ, Սօֆիա եւ Վիեննա հասնող այնքան դիւանագիտական տենդոտ մարզանքներէ ու ծանուցագիրներէ, այնքան խոստումներէ ու յոյսերէ յետոյ, — վերջապէս, մեր «անմոռանալի ազատարարները» — Ռուսիա եւ Աւստրիայ, սիրալիր կերպով մը ներկայացուցին Սուլթանին իրենց «մեծ րեֆօրմները» ու այժմ Մակեդոնիայի ազգը պէտք է ծնրադրէ եւ ուղղէ երկինք..... սա՞ղ... իր անօգնական ծերերուն եւ նախատուած կիներուն անէծքները՝ հանդէպ այն նենգամիտ դիւանագիտութեան՝ որ այսպէս ցինիկաբար հեգնեց զանոնք.

Իսկ մեր «հայրենասէրները» — ռուսասէրներն ու աւստրիասէրներն որոնք այդպէս ստրկամտութեամբ մը կը հաւատային ու կը կատարէին այս դիւանագիտութեան իւրաքանչիւր քմահաճոյքը, եւ որոնց համար այս «ռէֆօրմները» թափուեցան իբրեւ չանթ պայծառ երկինքէն, հիմա պէտք է խարոյկ ու մոխիր ցանեն իրենց յանցաւոր գլուխնուն վրայ ու աղաչեն պուլկար ազգին որ ների իրենց՝ այն մեծ մեղքերն ու չարիքները որ պատճառեցին անոր։ Իսկ մենք, որ չէինք սպասեր ու չենք ալ սպասեր այս դիւանագիտութենէն աւելի բարի ու փրկարար բան մը, հակիրճ պատմական տեսութիւն մը ընենք Ռուսական եւ Եւրոպական պալքանեան քաղաքականութեան վրայ, հաստատելու համար թէ արդեօք ներկայ «ռէֆօրմները» լոկ այս քաղաքականութեան օրինաւոր ու բնական ծնունդը չեն։ Վասնզի միմիայն պատմութիւնն է այն ջահը որ պիտի լուսաւորէ մեզի գաղտնի ու առաջին նացուածքով անբացատրելի դէպքերը, բանալով մեր առաջ այն գլխաւոր զսպանակները ու անիւները՝ որ կը շարժեն զանոնք։

Եւրոպայի քաղաքական պատմութիւնը վերջին դարերու մէջ կը բնորոշուի ասով՝ թէ կառավարութեանց միջազգային յարաբերութիւններուն մէջ տոհմային (dynastie) ու կրօնական շահերը կսկսին աւելի ու աւելի տեղի տալ զուտ տնտեսական շահերուն։ Եւրոպայի արդի կապիտալիստական արդիւնաբերութիւնը ժամանակ առ ժամանակ խորին տագնապներէ եւ գերարդիւնաբերութիւններէ անցնելով, այլեւս կը կծկուի ազգային նեղ սահմաններու մէջ ու կը գոչէ. «տարածութի՜ւն եւ շուկա՜յ»։ Եւ այս կապիտալիզմի հաւատարիմ ծառան — դիւանագիտութիւնը՝ որուն կռնակը միշտ պատրաստ կը կենան միլիոնաւոր նիզակներ, կը բանայ ամենուրեք, ըլլայ յառաջդիմութեան ու կուլտուրայի դիմակին տակ, ըլլայ ճիզվիթութեան ու նենգամտութեան դիմակին տակ, ըլլայ վերջապէս նիզակով ու փամփուշտով, աւելի ու աւելի ընդարձակ հրապարակներ... տակաւին տկար ու յետամնաց ազգերու դիակներու վրայ։

Իր այս „Drang nach Osten"ի համար, Եւրոպա այսօր կը ծախսէ իր ձեռքին տակ ճնշուած ժողովուրդներու բոլոր կենսական հիւթերը. բայց հոս այս ընդհանուր նըւաճողական ձգտումներուն ու ախորժակներուն մէջ Եւրոպական կառավարութիւնները կը բաղխին իրարու ու այսպէս կըսկսի այն ստորերկրեայ պայքարը ինթրիգները, պատերազմները՝, երկեակ ու երրեակ դաշնակցութիւնները, որոնք բոյով ու արեամբ կը լեցնեն Եւրոպայի նորագոյն պատմութիւնը։

Բարգ. Շահպազ

(Տարօնականէն)

ու հայհոյած է պ. պ. Սագունիի և Արղումանեանցի հասցէին. ա՛յն անձերուն՝ որոնց համար ի՞նչ գովասանքներ կը շռայլէր, երբ Լոնտոնէն նոր դարձած էր Փրովիտէնս։

Արդ, կը հարցնենք իրեն՝ դուն չէի՞ր, պ. Կռունկ, որ կը պատմէիր մեզի պ. Սագունիի անձնուիրութիւնը և վեր կը հանէիր անոր յեղ. նկարագիրը և կըսէիր թէ՝ «եթէ Սագունիի պէս քանի մը գործիչներ գտնուին, Հայ ազգը ազատուած պէտք է համարենք»։ Նոյնպէս, դուն չէի՞ր որ պ. Արղումանեանցի մասին կըսէիր թէ՝ «կարևոր է Լոնտոն երթալը և մանաւորապէս իբր կեդրոնի անդամ»։ Եւ յետոյ գացիր միացար Նաղմականներուն ու նոյն այդ կեդր. անդամներուն գրեցիր թէ՝ «պէտք է գողերը յանձնէք (Նաղըմականներուն), ապա թէ ոչ ձեր դիակները Լոնտոնի փողոցներուն մէջ կը փռենք»։ Կը հարցնենք, այս ոճիրը ձղացողը դուք չէի՞ք, պ. Կռունկ, ոճրագործը Սագունի՞ն էր թէ՝ դուք։ Բայց այդ, նամակով մըն ալ Զիթճեանին թելադրած էիք որ ամեն միջոց գործածէ Կեդրոնի անդամներուն դէմ և ատոր պատասխանը Փրովիտէնս, ժողովի մը մէջ կարդացուած պահուն, իզուր ելան Ձեր ուրացումները։

Դուք էիք նաև որ նախապէս Նահ. վարչութեան հետ ոճրագործութեան ծրագիրը պատրաստած՝ կուգայիք ինծի համոզելու, որ ես ալ ձեզի հետ մասնակցիմ ձեր մտադրած գործին, որուն մէկ քանի կէտերը ուղղակի Հնչ. Կուսակցութիւնը տապալելու բնոյթը ունէին։ Դուք և Մխօն ի՞նչ գործ էր որ կառաջարկէիք, ձեզի հետ միասին ընելու... արդեօք անցածը մոռցած համարելու է։ Անշուշտ չէք մոռցած, երբ դուք չորս ընկերներով պիտի մեկնէիք Ամերիկայէն Լոնտոն, ձեր երեսին ըսի, թէ ձեր ճամբան սխալ է։ Իսկ այսօր ձեր իսկական նպատակը երևան ելած է, քանի որ ձենէ մէկը Փօլթիի մէջ մեռած, միւսներդ ալ Եգիպտոսի, Փարիզի և Լոնտոնի փողոցները կը չափչփէք։

Օ՛ն ուրեմն, պր. Կռունկ, աճապարեցէք դեռ կռկռալ, քանի որ ձեզ ձեր բոլոր գործերուն մանրամասնութեանմբը չեմ մերկացուցած....։

Յ. Թ. Դժոխք

Յ.Գ.—Մի քանի խօսք ալ Թրքածինի հետևեալ ծանօթութեանաութիւ։ «Նամակագիրը, պր. Կռունկ, այս ծածկանունով բոլոր Հայ Յեղափոխականներուն ծանօթ է, ինք Զօք Մարզուանի կռւոյն առեն Շահէնի հետ գտնուելէ զատ, Կիլիկիոյ ուրիշ կէտերու մէջ ալ կռուած է իբրև Հնչակեան անձնուէր գործիչ»։ Պէտք է անմիջապէս ըսենք թէ՝ պր. խմբագիրը բացարձակապէս կը ստէ, քանի որ Կռունկը Զօք Մարզուանի կռւոյն առեն Շահէնի հետ չի գտնուելէն զատ, նոյն իսկ այդտեղի երեսն ալ չէ տեսած։ Երկրորդ ինք Կիլիկիոյ ուրիշ կէտերու մէջ բնաւ կռուած չէ իբրև Հնչ. գործիչ, թէև գացած է այդ կողմերը և Լիբանանու լերան այս ինչ տեղը քանի մը օր մնալով ետ դարձած է։

Իսկ գալով Կռունկի պատգամաւոր (?) ըլլալուն, մարդ իսկապէս զզուանք կըզգայ այդ տեսակ խմբագիրներու ամենալիրբ ստութեան առջև։ Կռունկը երբէք պատգամաւոր չէ եղած, այլ ինք իր ծախքով Լոնտոն գացած է և Պատգ. ժողովէն ալ վռնտուած և իվերջոյ՝ Հնչ. Կուսակցութենէն՝ իր դաւադիր ընթացքին համար։

Նոյն

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՔՐՕՆԻԿ

Պելկրատէն հասած լուրերուն նայելով՝ Սերպիան դեռ իր հանդարտութիւնը գտած ըլլալ չերևիր։ Զինուորականներու մէջ մանաւանդ դժգոհութիւնը աւելնալու վրայ է։ Պատերազմական նախարարը, լրտեսութեան պատրուակի տակ, ձերբակալել տուած է վտանգաւոր համարուող սպաներէն մէկ քանին։

Նիշի քաղաքային ընտրութիւններուն մէջ՝ ազատականները և արմատականները միանալով՝ յաջողած են։ Ասիկայ լաւ նշան մը կը համարուի։ Սակայն խնդիր է գիտնալ թէ կառավարութիւնը իր խոստման վրայ հաստատ պիտի մնա՞յ բոլորովին չեզոք ընթացք բռնելով յառաջիկայ երեսփոխանական ընտրութիւններու մէջ, թէ ոչ, հետևելով իր նախորդներու քաղաքականութեան, պիտի աշխատի «ամեն գնով» յաջողցնել իր կուսակիցներու ընտրութիւնը։ Մօտաւոր ապագան պիտի տայ այս հարցման պատասխանը։ Քանի որ Սերպիոյ մասին է մեր խօսքը չըմոռնանք յիշատակել հոս որ անցեալները Սերպ Սօցիալիստները ժողով մը գումարելով Պելկրատի մէջ՝ հիմնած են Սերպ Սօցիալիստական կուսակցութիւնը։ Նոյն օրը բանուորներու ահագին թափոր մը, յեղափոխական կարմիր դրօշը պարզած, շրջած է Պելկրատի գլխաւոր փողոցները։

— Հունգարիոյ մէջ կրկին նախարարական տագնապ կայ։ Նախարարապետ Կոմս Քիւէն—Հատէվարի—որ ծանօթ է Խրուատներու վրայ իր գործ դրած վայրագութիւններով — կազմալուծելու համար հակառակ կուսակցութիւններու կառավարութեան դէմ մղած պայքարը, փորձած է կաշառել անոնց պետերէն մէկը։ Խնդիրը երևան ելլալ։ Թէև նախարարապետը կուրանայ իրեն վերագրուած այդ ստոր միջոցը, բայց մէջ տեղ դրւած փաստերը այնքան զօրաւոր են որ պաշտօնական հերքումները նկատողութեան չեն առնուիր։

Այս խնդիրը մեծ յուզում յառաջ կը բերէ ամբողջ երկրի մէջ։ Սօցիալիստները ահագին միթինկ մը գումարելով Պուտաբէշթի մէջ՝ խստիւ կը դատապարտեն տիրապետող դասակարգի ներկայացուցիչներուն կառավարելու այս ըննորոշ եղանակը և կը պահանջեն Խրուատներու դահիճին Քիւէն—Հատէրվարի հրաժարականը։ Իբր հետևանք այս ցոյցերուն նախարարութիւնը կըստիպուի հրաժարիլ։

— Ժամանակէ մը ի վեր մաքսապաշտպան դրութեան կուսակիցներուն թիւը երթալով կը բազմանայ Անգլիոյ մէջ և հաւանականաբար այդ շարժումը նախարարական տագնապ մը յառաջ պիտի բերէ։

Անգլիան որ երկար ժամանակներէ ի վեր ազատ փոխանակութեան (libre échange) դրութիւնը ընդգրկած էր, այսինքն ան կը թոյլատրէր օտար արտադրութիւններու մուտքը իր երկրին մէջ առանց սեէ մաքսային տուրքի, այսօր նորաստեղծ տնտեսական պայմաններու ճնշման տակ, իր մաքսային քաղաքականութիւնը փոխելու հարկին տակ կը գտնուի։ Այդ նոր քաղաքականութեան էն կատաղի պաշտպանն է՝ անգլիական քաբիթալիստ դասակարգի ձգտումները մարմնացնող հանրածանօթ քաղաքական անձնաւորութիւնը՝ Չէմպըրլէն, որ Աֆրիկէի մէջ անգլիական քաբիթալիզմի շահատակութեան համար ընդարձակ ասպարէզ բանալէն վերջը, հիմայ կը մտածէ նոյն իսկ իր երկրին մէջ ստեղծել այնպիսի պայմաններ որոնք օտար մրցման դէմ թումբ մը ըլլան։

Հիմակուընէ չենք կրնար գուշակել թէ ուր պիտի յանգի այս շարժումը, բայց սա յայտնի է որ նախարարներուն մէջ նոյն իսկ կարծիքներու տարբերութիւն կայ այս կէտի վրայ։ Շատ հաւանական է որ նախարարապետ Պալֆուր որ չէզոք դիրք մը կը բռնէ այս խնդրին մէջ՝ ստիպուի հրաժարիլ՝ իրեն աջորդ ձգելով Տէվընշայրի դուքսը։

Սշաֆ

ՆԱՄԱԿ ՍՕՖԻԱՅԷՆ

(Մեր մասնաւոր թղթակիցէն)

—o—

Նախորդ նամակովս կը գրէի ի միջի այլոց թէ անկարելի չէ նախատեսել ընդհանուր ապստամբութեան մը նշանը մօտիկ ապագայի մէջ։

Շաբաթէ մը ի վեր գրեթէ, դէպքերը Մակեդոնիայի մէջ, իրար կը յաջորդեն արագօրէն և յեղափոխութիւնը կը տարածուի հսկայաքայլ, սպառնալով հրդեհել Օսմանեան կայսրութեան ամեն կողմերը։

Սելանիկէն կը հաղորդեն թէ հեռագրաթելերը և երկաթուղիի գիծերը նորէն վնասուած են և այդ գիծերուն նորոգութեանը համար աշխատող գործաւորները փախած են ապստամբներէն վախնալով։ Պուլկարները կը շարունակեն միանալ ապստամբներուն հետ, ասոնք անխտիր կա՛յրեն Թիւրքերու պատկանող հացահատիկները, որոնք տակաւին արտերու մէջ կը գտնուին։ Կը կարծուի թէ սպառնալիք կայ նաև մահմետական ժողովուրդը կոտորելու, Ջիպէվըէի Թրքական մաքսատունը տինամիթով օդը նետած են։

Պիթօլիայէն հասած տեղեկութիւններուն նայելով, Քրուշէվօ քաղաքին շուրջը կը գտնուի այժմ 15000 էն աւելի Թիւրք զօրքեր որոնք պարբերական յարձակումներ կընեն ապստամբներուն վրայ. վերջինները քաղաքին տիրած և անոր անառիկ դիրքերը գրաւած են և շնորհիւ իրենց երկու լեռնային թնդանօթներուն՝ Թիւրքերուն կողմէն եղած ամեն յարձակում անյաջողութեան կը դատապարտուի և Թիւրքերը ետ կը նահանջեն բազմաթիւ զոհեր թողլով իրենց ետևը։

Պիթօլիայի Ռուսական հիւպատոսը՝ Ռոստքովսքի, որ քաղաքին շրջակաները գնացած էր պտոյտ մը կատարելու, վերադարձած միջոցին Թիւրք ոստիկաններու կը հանդիպի, որոնք պէտք եղած յարգանքը չեն ըներ հիւպատոսին. վերջինս բացատրութիւն կը պահանջէ, սակայն ոստիկաններէն մէկը բացատրութեան տեղ, քանի մը հրացանի գնտակ կը տեղացնէ հիւպատոսին գլխուն և զայն կսպանէ վայրկենապէս։

Էտիրնէի նահանգին մէջ ալ ապստամբութիւնը պայթած է, որուն մանրամասնութիւնները կը պակսին հեռագրաթելերու և երկաթուղիի գիծերուն խզուած ըլլալուն պատճառաւ։ Պուլկարիոյ հետ թղթատարական յարաբերութիւնները դադրած են։

Վերջին լուրերէ կը տեղեկանամ թէ Թիւրք կառավարութիւնը որոշած է 200,000 ֆրանքի հատուցում մը ընել Պիթօլիայի սպանուած հիւպատոս՝ Ռոստքովսքիի այրիին։ Պիթօլիայի Վալին այսօր կը խրկուի Աֆրիկեան Տրիպոլիս։

Թիւրք կառավարութիւնը վերջերս սկսեց աւելի զօրացնել սահմանապահները, ապստամբական խումբերու անցքը արգիլելու համար, որոնք վերջերս հազարներով ներս կը խուժեն։

Նեվրոքոպի մօտերը երեք օր շարունակ ընդհարում տեղի ունեցած է զօրքերու և հրոսակաց խումբի մը միջև. մանրամասնութիւնք կը պակսին։

X. X.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Խմբագրութիւնս իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ, Սօֆիայի մեր ընկերներէն՝ Տ. Թաթուլ Վանանդեցիի, որ ինքնաբերաբար Թերթիս նուիրեց 50 ֆր. արժողութեամբ սառ։

Отговорникъ: Стѣпанъ Г. Степанянъ

Печатница Б. Н. Малджиевъ — Русе.